

Е.М. ГРАМАЦЬКИЙ

Ернест Мірчевич Грамацький, кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

На сучасному етапі розвитку мають місце процеси демократизації, лібералізації, інтеграції України у європейський та світовий простір. Беззаперечне значення для них має підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 року. Так, зближення України з Європейським співтовариством, що відбувається протягом останніх років, не може не вплинути на сферу приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, тобто правовідносин, що становлять предмет галузі міжнародного приватного права.

Активний розвиток міжнародного цивільного обороту, ускладнення існуючих, виникнення якісно нових за змістом та об'єктами приватноправових відносин сприяє накопиченню надзвичайно об'ємного нормативного масиву, що має на меті врегулювати міжнародні приватноправові відносини. Однак, без врахування особливостей об'єктивного розвитку правових систем світу, економіки, соціально-політичного життя цей масив дуже швидко може перетворитися на мертве законодавства, що недопустимо в умовах сьогодення.

Безперечно, міжнародне приватне право характеризується особливістю предмета правового регулювання, неможливістю однаково врегулювати приватноправові відносини у всіх національних правових системах, що пов'язано з об'єктивною складністю вироблення єдиного підходу до їх регулювання в рамках глобальної правової системи. Однак на сьогодні в доктрині міжнародного приватного права все більшу увагу дослідники звертають не на аналіз окремих підгалузей та інститутів особливої частини міжнародного приватного права, а на глибоке розуміння та вивчення загальних положень цієї галузі права.

На нашу думку, на особливу увагу заслуговують питання, пов'язані з кваліфікацією та правозастосуванням у міжнародному приватному праві. Саме вивчення особливостей цих фундаментальних, основоположних інститутів загальної частини цієї галузі дають можливість проаналізувати не лише механізм правового регулювання, а і його проблеми та перспективи їх вирішення в рамках глобальної правової системи.

Питаннями проблем кваліфікації та правозастосування у доктрині міжнародного приватного права займалися такі видатні вітчизняні та зарубіжні вчені, як Л.А. Лунц, В.В. Луць, В.І. Кисіль, А.С. Довгерт, Р.А. Майданик, В.Л. Чубарєв, М.М. Богуславський, В.В. Балдинюк, І.В. Мироненко, С.Г. Кузьменко, О.М. Васильєв, Дж. Вестлейк, М. Вольф, Л. Лене, М. Лаббе, І. Лусуарн, У. Магнус, А. Батіфоль, П. Лагард, Дж. Сторі та інші видатні вчені. Разом із тим доволі значна кількість питань, пов'язаних з проблемами правозастосування, особливостями різних підходів до кваліфікації у міжнародному приватному праві не були детально досліджені.

Отже, **метою** цієї статті є висвітлення та аналіз окремих проблем кваліфікації та підходів до їх вирішення у міжнародному приватному праві.

На сьогодні вітчизняною правовою наукою доволі детально досліджено питання правової кваліфікації як у загальнотеоретичному плані, так і на рівні окремих галузевих юридичних наук. Звертаємо увагу на те, що саме по собі міжнародне приватне право у загальному можна визначити як науку про правозастосування у сфері приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. Погоджуємося з думкою В.І. Кисіля, А.С. Довгерта, які у своїх працях зазначають, що правозастосування – це складний процес, основними стадіями якого є встановлення фактичних обставин справи, аналіз фактів, що мають істотне значення для справи, пошук правової норми, яка відповідає юридичній природі даних правовідносин, винесення та належне оформлення судового рішення¹. Безперечно, основою цього процесу є правова кваліфікація як сукупність дій, спрямованих на аналіз фактичних обставин, надання їм належної правової оцінки, здійснення підбору норми права, що застосовуються до відповідних правовідносин.

Легальне визначення поняття «правова кваліфікація» закріплено у ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», у якій зазначається, що правова кваліфікація – визначення права, що підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом. Вважаємо, що вищенаведене визначення повною мірою не відображає змісту даного поняття та сприяє спрощеному уявленню про процес правової кваліфікації у міжнародному приватному праві, що на сьогодні має місце у практичній площині.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на доктринальні дефініції поняття правової кваліфікації. На думку таких зарубіжних дослідників, як Дж. Чешир, П. Норт процес кваліфікації – це віднесення до належної правової категорії питання, що постало з обставин справи, яку розглядає суд². Так, В.В. Балдинюк дотримується позиції, що під кваліфікацією у міжнародному приватному праві слід розуміти юридичну оцінку

правової норми, яка спрямована на з'ясування мети правової норми, визначення її фактичного складу, який покладено в її основу законодавцем, і таким чином призначена для віднесення фактичних обставин чи їх певного елемента до сфери дії відповідного правового інституту, норми. Дослідник пропонує визначати кваліфікацію у міжнародному приватному праві як багатоаспектне поняття, яке включає в себе як фактичну кваліфікацію, тобто дії, спрямовані на встановлення фактичних обставин відносин, ускладнених іноземним елементом, так і нормативну кваліфікацію, спрямовану на визначення правової мети норми права, спрямованої на регулювання відносин, ускладнених іноземним елементом³.

На нашу думку, слід звернути увагу на те, що в сучасній науці та практиці досить поширеними є випадки змішування понять «правова кваліфікація» та «тлумачення колізійної норми». У цьому відношенні важливо зазначити позицію В.В. Балдинюка, який, аналізуючи ці питання, дійшов висновку, що поняття кваліфікації та тлумачення норми права слід розрізняти за декількома ознаками. До першої ознаки слід віднести причину здійснення однієї з вищевказаних юридичних дій, або об'єктну характеристику. Так, йдеться про кваліфікацію, коли має місце конкретна життєва ситуація, як сукупність фактичних обставин. У той же час тлумачення стосується не життєвих ситуацій як сукупності фактів (у тому числі юридичних), а конкретної норми права⁴.

Розрізняють ці поняття і за метою: аналіз фактичних обставин справи, пошук відповідної норми права та мети правового регулювання прийнято вважати кваліфікацією. Що ж стосується встановлення змісту конкретної норми права, обсягу понять та термінів, які у сукупності становлять її диспозицію, гіпотезу або санкцію, то цей процес є тлумаченням.

Слід звернути увагу на такий критерій (ознаку) поділу, як механізм дії. Так, кваліфікація визначає правову природу фактичних обставин, «підводить» їх під норми певного інституту, віднаходить необхідну норму та визначає її мету, цілі і таким чином «зводить» життєву ситуацію з компетентною нормою; тлумачення «розкриває» застосовувану норму з огляду на її зміст, поняття слів, речень, груп слів, термінів, якими вона оперує.

Різний характер понять «кваліфікація» та «тлумачення» має наслідком отримання різних результатів від застосування однієї чи іншої правової процедури. Так, результатом правильно проведеної кваліфікації слід вважати вибір компетентної норми, щодо якої у подальшому слід здійснити тлумачення. Разом із тим внаслідок тлумачення конкретна норма права вже підлягає (або не підлягає) застосуванню. Слід звернути увагу на те, що правова кваліфікація, тлумачення є складовими етапами правозастосування, нівелювання якими може призвести до помилкового вибору правопорядку та відповідно норми права, які підлягають застосуванню до конкретних приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом.

На жаль, повне та правильне здійснення правової кваліфікації приватноправових відносин не є запорукою їх ефективного врегулювання. Однією з найбільш обговорюваних проблем кваліфікації та правозастосування у міжнародному приватному праві є конфлікт кваліфікації, який також позначається поняттям «приховані колізії». Одним із основних причин виникнення конфлікту кваліфікації слід вважати різне розуміння та іменування однакових правових явищ у різних правових системах⁵. Ф. Кан та Е. Бартен, які вперше звернули увагу на проблему конфлікту кваліфікації, зазначали, що навіть у тих державах, де мають місце аналогічні підходи до вирішення тих чи інших колізійних питань, можуть виникати приховані колізії як наслідок різного підходу до визначення правових понять та категорій, надання неоднакового змісту правовим інститутам⁶.

На нашу думку, однією з основних причин виникнення конфлікту кваліфікації слід вважати самотність кожної правової системи, її унікальність та певною мірою неповторність. Незважаючи на зовнішні подібності більшості правових норм та інститутів у межах однієї правової сім'ї, національна правова система кожної держави характеризується сукупністю лише її властивих ознак. Саме тому при аналізі кожної конкретної колізійної норми слід звертати увагу насамперед на аналіз змісту та значення правових термінів та понять, сфери їх застосування⁷. Для здійснення правильної кваліфікації правовідносин, тобто для віднесення їх до правильного типу (статуту), насамперед необхідно здійснити правову кваліфікацію понять матеріального права, які закладені в обсязі колізійної норми з урахуванням «національної належності» колізійної норми⁸. Це пов'язано насамперед з тим, що при конструюванні колізійної норми, яка за своєю природою, як правило, є нормою національного законодавства, законодавець використовує властиву для внутрішньої (національної) правової системи термінологію та дефініцію понять. Ця позиція активно критикувалася М.М. Богуславським, який зазначав, що при розробці колізійної норми в ній мають бути застосовані найбільш загальні правові поняття, спільні для багатьох правових систем. Водночас термінологія колізійної прив'язки має містити виключно правові поняття національної системи права⁹. Лише після визначення особливостей змісту та застосування обсягу колізійної норми аналогічна процедура має бути проведена з колізійною прив'язкою.

Безперечно, існування такого явища, як «національність» колізійної норми, створює істотні проблеми й складнощі у здійсненні правової кваліфікації та правозастосуванні у сфері міжнародного приватного права. На нашу думку, винятком можуть слугувати лише колізійні норми, закріплені у міжнародних договорах як джерелах міжнародного приватного права, адже при укладенні таких договорів враховуються особливості правових систем держав-учасниць договору. Однак, на жаль, частка таких норм залишається надзвичайно малою.

На думку В.В. Балдинюка, конфлікт кваліфікації має як об'єктивні, так і суб'єктивні причини виникнення. До об'єктивних насамперед слід віднести усі ті передумови, що стосуються особливостей певного правопорядку, наприклад, підхід до праворозуміння, розвиток та значення доктрини, правосвідомість, соці-

альні та політичні процеси, які безпосередньо впливають на явища правової дійсності, різне розуміння змісту юридичних термінів, інститутів, підгалузей та галузей системи права, підходів до структури та системи механізму правового регулювання¹⁰. Однак конфлікт кваліфікації, незважаючи на об'єктивні передумови свого існування, виникає і у зв'язку з дією деяких суб'єктивних чинників. До них слід віднести низький рівень кваліфікації та компетенції суб'єктів правозастосування, обмежені знання у суб'єкта правозастосування щодо змісту іноземного права, неправильне розуміння суб'єктами міжнародного приватного права змісту та особливостей застосування *lex voluntatis* тощо.

Аналіз наукових джерел та законодавства зарубіжних країн дає підстави зробити узагальнений висновок про випадки, коли потенційно може мати місце конфлікт кваліфікації, які умовно можна розподілити на три групи. Так, до першої та найбільш поширеної групи випадків слід віднести ситуацію, за якої правова кваліфікація за національним та іноземним правом відносить одні й ті самі правовідносини до різних інститутів або навіть галузей¹¹. На нашу думку, даний різновид конфлікту кваліфікації доволі легко усувається за допомогою здійснення кваліфікації за *lex fori*, що дає можливість однозначно визначити статут правовідносин.

Другою групою слід вважати випадки, коли відносини, що врегульовані за національним правом, не можуть бути належно врегульовані нормами іноземного права у зв'язку з відсутністю відповідного правового інституту у правовій системі іноземної держави. Яскравим прикладом може слугувати інститут довірчої власності (трасту) у країнах англосаксонської правової сім'ї та відсутність його прямого відповідника у країнах романо-германської правової системи. У цій ситуації доцільно звернутися до кваліфікації за *lex causae*, внаслідок якої застосування судом норм іноземного права призведе до правильного врегулювання відповідних приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. Водночас не завжди застосування норми іноземного права є єдиним варіантом усунення конфлікту кваліфікації у цьому випадку. Саме для таких ситуацій свого часу був запропонований метод автономної кваліфікації, який, встановлюючи узагальнений зміст норм та інститутів, дає можливість правильно визначити колізійну норму, яка підлягає застосуванню до конкретних правовідносин.

Окрему увагу слід звернути на випадки, коли в іноземному праві відсутній правовий інститут, до якого відсилає національна колізійна норма внаслідок її застосування до правовідносин. Вважаємо, що максимально ефективним способом вирішення конфлікту кваліфікації в цьому випадку буде метод автономної кваліфікації, який після визначення змісту незакріплених у нормах іноземного права правовідносин надасть можливість віднайти їхній відповідник в іноземному праві.

Звертаючи увагу на особливості підходів до подолання конфлікту кваліфікацій у міжнародному приватному праві, вважаємо за необхідне проаналізувати переваги та недоліки окремих з них. Так, найбільш поширеним з існуючих на сьогодні підходів слід вважати *lex fori* (здійснення кваліфікації за законом країни суду), який знайшов своє закріплення у законодавстві більшості держав. Проаналізуємо його більш детально.

У доктрині міжнародного приватного права вважається, що першим дослідником, який ґрунтовно проаналізував підхід до кваліфікації, був Е. Бартен. Він звертає увагу на те, що колізійне право як складова міжнародного приватного права є складовою національної правової системи. Як наслідок, має місце застосування відповідної термінології та правових понять, інститутів, властивих кожній окремій правовій системі. Тлумачення колізійної норми з урахуванням змісту норм іноземного права є недопустимим, адже у більшості випадків призведе до хибного вибору правопорядку, що підлягає застосуванню для регулювання конкретних приватноправових відносин. Е. Бартен акцентував увагу на необхідності розробки загальної термінології, яка б застосовувалася у колізійному законодавстві усіх країн¹².

Одним із беззаперечних переваг підходу *lex fori* є термінологічний аспект, значення якого у вирішенні питання конфлікту кваліфікації важко перебільшити. Водночас цей підхід характеризується й іншими перевагами. Так, наприклад, у працях В. Алларус звертається увага на те, що застосування підходу *lex fori* сприяє забезпеченню ідеї єдності національного правопорядку. Так, враховуючи національну належність колізійних норм міжнародного приватного права єдиним підходом, який може використовувати суддя як особа, уповноважена від імені держави здійснювати правосуддя, є саме підхід *lex fori*, враховуючи, що суддя уповноважений на прийняття юридично значущих рішень лише в межах власного, національного правопорядку. Питання застосування іноземного права на території іншої держави викликають обґрунтовані сумніви щодо компетенції та можливості суду це зробити. Не слід забувати й про те, що здійснюючи фактичну кваліфікацію, тобто оцінюючи фактичні обставини справи, суд вдається до трактування таких обставин відповідно до норм та принципів національної правової системи¹³. Випадки здійснення фактичної кваліфікації відповідно до *lex fori*, а нормативної кваліфікації згідно з *lex causae*, на нашу думку, видаються сумнівними та малоефективними.

Однак слід звернути увагу і на певні недоліки, що містить у собі підхід *lex fori*. На думку іноземних авторів, таких як М. Рабел, Г. Батіфолд, *lex fori* сприяє існуванню юридичного ізоляціонізму, що в умовах інтеграції та наближення правових систем та економік різних країн є актуальною проблемою^{14,15}.

Що стосується таких підходів, як *lex causae* та метод автономної кваліфікації, зазначимо, що вони є менш поширеними. На нашу думку, це пов'язано з об'єктивною складністю їх застосуванню та відсутністю належної компетенції суб'єктів правозастосування.

Важливо звернути увагу на аналізу підходу до уникнення конфлікту кваліфікації, який закріплений у Законі України «Про міжнародне приватне право». Так, згідно зі ст. 7 Закону при визначенні права, що підлягає застосуванню, суд чи інший орган керується тлумаченням норм і понять відповідно до права України, якщо інше не передбачено законом. Якщо норми і поняття, що потребують правової кваліфікації, не відомі

праву України або відомі під іншою назвою або з іншим змістом і не можуть бути визначені шляхом тлумачення правом України, то при їх правовій кваліфікації також враховується право іноземної держави¹⁶.

Як бачимо, має місце ситуація, коли загальним, основним для здійснення правової кваліфікації є підхід *lex fori*, а *lex causae* застосовується як додатковий у випадку, коли відносини, що мають місце за національним правом, не мають відповідного правового інституту в іноземній державі або має місце застосування іншої термінології. Слід звернути увагу, що закріпленій у ч. 2 ст. 7 Закону підхід *lex causae* є доволі обмеженим, адже стосується не автентичного застосування норми права іноземної держави, а обмежується його врахуванням при здійсненні процедури правової кваліфікації. Ця норма кореспондує ст. 8 Закону, у якій передбачається, що при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. З метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд чи інший орган може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів. Особи, які беруть участь у справі, мають право подавати документи, що підтверджують зміст норм права іноземної держави, на які вони посилаються в обґрунтуванні своїх вимог або заперечень, іншим чином сприяти суду чи іншому органу у встановленні змісту цих норм. Якщо зміст норм права іноземної держави в розумні строки не встановлений, незважаючи на вжиті згідно з цією статтею заходи, застосовується право України (ч. 1–4 ст. 8 Закону)¹⁷.

Отже, на сучасному етапі розвитку міжнародного приватного права має місце велика кількість як теоретичних, так і практичних проблем, пов'язаних із правовою кваліфікацією. Джерелом проблем правової кваліфікації у міжнародному приватному праві слід вважати як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Аналіз наукових джерел та законодавства зарубіжних країн дає підстави зробити узагальнення про випадки, коли потенційно може мати місце конфлікт кваліфікації. До них насамперед слід віднести: правова кваліфікація за національним та іноземним правом відносить одні й ті самі правовідносини до різних інститутів або навіть галузей; відносини, що врегульовані за національним правом, не можуть бути належно врегульовані нормами іноземного права у зв'язку з відсутністю відповідного правового інституту у правовій системі іноземної держави; в іноземному праві відсутній правовий інститут, до якого відсилає національна колізійна норма внаслідок її застосування до правовідносин. Вироблені світовою практикою підходи до правової кваліфікації з метою мінімізації впливу конфлікту кваліфікації дають підстави зробити висновок, що, незважаючи на окремі переваги та недоліки кожного з них, найбільш послідовним та легким у практичній реалізації суб'єктами правозастосування є підхід *lex fori*.

¹ Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Довгерта і В.І. Кисіля. – К.: Алерта, 2012. – 376 с. – С. 98–101.

² Чешир Д. Международное частное право / Д. Чешир, П. Норт. – М.: Прогресс, 1983. – 725 с. – С. 67.

³ Балдинюк В.В. Забезпечення застосування колізійної норми: кваліфікація, зворотне відсилання, обхід закону в міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільний право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.В. Балдинюк. – К., 2008. – 15 с. – С. 5.

⁴ Там само. – С. 7.

⁵ Lalive P.A. The Transfer of Chattels in the Conflict of Laws / P.A. Lalive. – 1955 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.i-law.com/ilaw/doc/view.htm?id=130405>

⁶ Bartin E. La Doctrine des Qualifications et ses Rapports avec le Caractere National des Regles du Conflit de Lois / Etienne Bartin : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scribd.com/document/258531666/Etienne-Bartin-La-Doctrine-Des-Qualifications-Et-Ses-Rapports-Avec-Le-Character-National-Du-Conflit-Des-Lois>

⁷ Кох Х. Международное частное право и сравнительное правоведение / Х. Кох, У. Магнус, П. Вииклер фон Моренфельс. – М.: Международные отношения, 2001. – 690 с. – С. 101.

⁸ Forsyth C. Characterisation revisited: an essay in the theory and practice of the English conflict of laws / Ch. Forsyth. – 1998 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://theses.lse.ac.uk/1321/1/U062779.pdf>

⁹ Богуславский М.М. Международное частное право / М.М. Богуславский. – М., 2001. – 650 с. – С. 87.

¹⁰ Балдинюк В.В. Кваліфікація в міжнародному приватному праві / В.В. Балдинюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2006. – Вип. 43 (ч. II). – С. 107–108.

¹¹ Szászy. L'évolution des principes généraux du droit international privé dans les pays de démocratie populaire / Szászy. – 1969 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/05/4025-53-A-OCR-min.pdf>

¹² Bartin E. La Doctrine des Qualifications et ses Rapports avec le Caractere National des Regles du Conflit de Lois / Etienne Bartin : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://scribd.com/document/258531666/Etienne-Bartin-La-Doctrine-Des-Qualifications-Et-Ses-Rapports-Avec-Le-Character-National-Du-Conflit-Des-Lois>

¹³ Мажорина М.В. Институт правовой квалификации в международном частном праве: современный взгляд и перспективы / М.В. Мажорина // Юридическая наука и практика. – 2016. – Т. 12 – № 1. – С. 98–110. – С. 101.

¹⁴ Batiffol H. Aspects philosophiques du droit international privé / H. Batiffol. – 1956. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2522&context=lalrev>

¹⁵ Rabel M.E. Le probleme de la qualification [Електронний ресурс] / M.E. Rabel : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/rvdtip27&div=3&id=&page>

¹⁶ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. (станом на 22.08.2018 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.

¹⁷ Там само.

Резюме

Грамацький Е.М. Правова кваліфікація у міжнародному приватному праві: проблемні питання.

У статті проаналізовано теоретичні та практичні проблеми здійснення правової кваліфікації у міжнародному приватному праві. Визначено основні причини та випадки виникнення конфлікту кваліфікації, досліджено переваги та недоліки окремих підходів для усунення конфлікту кваліфікації у міжнародному приватному праві.

Ключові слова: правова кваліфікація, конфлікт кваліфікації, правозастосування, *lex fori*, *lex causae*.

Резюме

Грамацький Э.М. Правовая квалификация в международном частном праве: проблемные вопросы.

В статье проанализированы теоретические и практические проблемы осуществления правовой квалификации в международном частном праве. Определены основные причины и случаи возникновения конфликта квалификации, исследованы преимущества и недостатки отдельных подходов для устранения конфликта квалификации в международном частном праве.

Ключевые слова: правовая квалификация, конфликт квалификации, правоприменение, *lex fori*, *lex causae*.

Summary

Gramatskiy E. Legal qualification in private international law: problematic issues.

Theoretical and practical issues of the implementation of legal qualifications in international private law are analyzed in the article. The main causes and cases of conflict of qualification are identified, the advantages and disadvantages of individual approaches to eliminate conflict of qualification in private international law are investigated.

Key words: legal qualification, qualification conflict, enforcement, *lex fori*, *lex causae*.

УДК 347.251.2

П.Д. ГУЙВАН

Петро Дмитрович Гуйван, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, докторант Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ФЕНОМЕН ВЗАЄМНИХ ПЕРЕБІГІВ НАБУВАЛЬНОЇ ТА ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТЕЙ

Правовий інститут набувальної давності не є новим, він був відомим здавна. Історично він характеризувався самостійним і незалежним володінням «як на праві повної власності», що виключає як можливість винагороди «документальному» власнику, так і право останнього на відібрання майна після спливу позовної давності¹. Адже за будь-яких обставин у разі початку набувального строку давнісний володілець не просто фізично утримує річ. Оскільки цивільно-правовий строк є невід'ємною складовою змісту суб'єктивного права, особа протягом набувальної давності реалізує своє право на безтитульне давнісне володіння. Такий процес не можна вважати фактичним станом, це суб'єктивне матеріальне право, яке має конкретний обсяг, обмежене строком і здатне до захисту².

Проблематика, пов'язана з правовим статусом давнісного володіння та користування майном, відображена у працях Д.І. Мейера, Г.Ф. Шершеневича, К.І. Скловського, В.А. Рахміловича, Д.В. Лоренца, В.І. Цікала та інших. Разом із тим, попри численні публікації, єдиного підходу до юридичного оформлення цих відносин не напрацьовано. Наразі відсутній належний їхній аналіз з темпоральної точки зору. Певної плутанини додає нечіткість сучасного цивільного законодавства та неоднозначність правозастосовних підходів у досліджуваній царині. Відсутнє однозначне розуміння добросовісності набуття чужого майна, моменту, від якого добросовісність виникає та тривалості її кваліфікуючих ознак, юридичного взаємозв'язку між перебігами набувальної та позовної давностей.

Відтак, метою даної праці є з'ясування питання про врегулювання у чинному законодавстві України порядку встановлення і строків давнісного володіння та користування чужою річчю, а також про правові наслідки такого володіння. Предметом дослідження є існуючий нормативний матеріал та судова практика, а також доктринальні напрацювання у коментованій царині.

Соціальна значимість права, яке тривалий час не використовується з огляду на небажання чи неможливість реалізації вірителем своїх повноважень, та, навпаки, досить довге користування боржником майном, всупереч закону та чужому праву, здавна привертала увагу дослідників. Вони розуміли, що фактор часу не може не враховуватися при побудові відповідного юридичного механізму. Втім, у різні історичні періоди правозгашувальне та правовстановлююче значення темпоральних матеріально-правових інститутів та їхня взаємопов'язаність мали далеко не однозначні фахові й нормативні інтерпретації. Тож абсолютно очікува-